

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه های مذهبی

شهر تربت جام

مهناز امیرپور^۱، حمیرا منصوری^۲

تاریخ پذیرش: ۹۲/۶/۳۰

تاریخ تصویب: ۹۲/۱۰/۱۵

چکیده

این پژوهش به مطالعه و بررسی میزان سرمایه اجتماعی بین دو مذهب رایج در شهر تربت جام می‌پردازد. جامعه آماری مردم شهر تربت جام است و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۴۰۰ نفر تعیین شده است. روش تحقیق پیمایشی است و بر اساس ابزار پرسشنامه دارای روایی مبتنی بر آلفای کرونباخ بوده و از نتایج به دست آمده چنین استنتاج شده که دین به معنای عام آن در جامعه دارای دستاوردهای زیادی است. مذهب و اعتقادات مذهبی خاص تأثیر بر میزان سرمایه اجتماعی ندارد. هر دو گروه با توجه به اعتقادات خاصی که دارند از یک میزان سرمایه اجتماعی برخوردارند. بیشترین تأثیر بر میزان سرمایه اجتماعی در این شهر امنیت اجتماعی و استفاده از رسانه‌های جمعی داشته است.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، مذهب (اهل تشیع - اهل تسنن)، اعتماد اجتماعی، مشارکت

اجتماعی و امنیت اجتماعی

مقدمه

سرمایه اجتماعی یک مفهوم نو ظهور است. این مفهوم به هنجارها، شبکه‌ها و اعتماد اجتماعی مربوط می‌شود که همیاری در گروه‌ها یا بین آنها را تسهیل می‌کند. این مفهوم توانسته درمباحث راهبردی توسعه جایگاه قابل توجهی به خود اختصاص دهد به گونه ای که بسیاری از سیاستگذاری‌های فعلی دولتی مانند خط مشی‌های آموزشی، حمایت خانواده، خدمات اجتماعی، ورزش، هنر، ارتباطات و خدمات ضروری - بطور ضمنی با هدف ساختن یا حمایت از سرمایه اجتماعی ایجاد می‌شوند. در زمینه شکل‌گیری و تکوین سرمایه اجتماعی بررسی دین و فرهنگ دینی بعنوان یکی از اساسی‌ترین عوامل در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در کشورهایی مانند ایران که چشم انداز دینی توسعه‌ی دارند در

۱- استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاداسلامی، واحد قوچان، ایران.

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد، جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاداسلامی، واحد قوچان، ایران. Email: HM<terajedi90@yahoo.com

نظر گرفته شود. دین یکی از عوامل سازنده کارکردهایی است که سرمایه اجتماعی نیز به نوعی آنها را داراست. "افراد بر حسب دین و مذهبی که دارند ممکن است منشأ مشارکت باشند مانند حضور و فعالیت در امور مساجد، تکایا، کلیساها و اماکن مذهبی و زیارتی و حتی به گفته وبر "مذهب می تواند شبکه اعتمادی در بین افراد ایجاد کند که برای روابط تجاری و مبادله اقتصادی نیز ضرورت باشد.

بیان مسأله

سرمایه اجتماعی به مثابه یکی از کلیدی ترین مفاهیم علوم اجتماعی و تشکیل دهنده یکی از بنیان های فرهنگی جوامع نوین در کنار عناصری مانند عقلانیت و حاکمیت قانون در میان اندیشمندان علوم اجتماعی جایگاه ویژه ای به خود اختصاص داده است. (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۵۷۱) به بیان دیگر «سرمایه اجتماعی» به عنوان جوهر و بنیان جامعه نوین از طریق فرایند ایجاد ارتباط و اعتماد در شبکه های ارتباطی در جامعه فرد گرای نوین مانع ذره ای شدن جامعه از خود بیگانگی و رشد فرایند انحرافات اجتماعی گردیده، از طریق ایجاد ارتباط در میان افراد کنش را تسهیل می بخشد (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۰). در این میان باید اشاره کرد که جامعه ی ایران، "جامعه ای در حال گذار است"، یعنی ما، بین دو شرایط کاملاً متفاوت سرگردانیم. شرایط ما تابعی از شرایط سنتی و جدید است. در این میان نمی دانیم چه نهادهایی را حفظ کنیم و یا فرو نهیم (توسلی، ۱۳۸۲: ۴). در حال گذار بودن جامعه، تغییراتی را در جامعه ایجاد کرده است که تأثیر مستقیم بر سرمایه اجتماعی دارد؛ مثلاً باعث می شود "روابط اعتماد آمیز و سرمایه اجتماعی درون گروهی ضعیف شود" (بهرامی، ۱۳۸۳) با وجود اهمیت و جایگاه سرمایه اجتماعی در جامعه نوین، هنوز این پدیده در حد کافی در جامعه نهادینه نشده و صورت عینی به خود نگرفته است زیرا آثار فراوانی مانند رشد آمار طلاق و ازدواج های کم دوام، میزان زیاد انواع جنایت، از خود بیگانگی، اعتماد نکردن به دیگران، سلطه روحیه فرد گرایی، کاهش میزان مشارکت و روابط اجتماعی وجود دارد که همگی حالت نهادینه بودن سرمایه اجتماعی را در جامعه به چالش می کنند (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۱). و از سوی دیگر "شرط لازم برای پیشرفت جامعه، توسعه ی همه جانبه، ایجاد روابط گرم، گسترش انسجام اجتماعی، فراگیر شدن مشارکت های اجتماعی و اعتماد چند سویه (فرد-جامعه-دولت) سرمایه اجتماعی است" (بامداد، ۱۳۸۷: ۴۷). و از آنجایی که دین و آموزه های آن به مثابه مهمترین عامل موجد سرمایه اجتماعی کمتر مورد توجه قرار گرفته و حال آنکه ایجاد سرمایه اجتماعی بدون آن کاری بس دشوار است زیرا دین به سبب برخورداری از برخی ویژگی های منحصر به فرد در ایجاد برخی از مهمترین عناصر

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

سرمایه اجتماعی، نقش بی بدیلی دارد و عناصر و مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بیش از هر زمینه دیگری در دین تحقق می‌یابد و هیچ عامل دیگری قدرت رقابت با آن را ندارد (ناطق پور / فیروزآبادی، ۱۳۸۴). شهر تربت جام نیز به دلیل ساختار مذهبی و معنوی و جای دادن دو شاخه اصلی اسلام (اهل تشیع و اهل تسنن) در خود می‌تواند به عنوان منبعی برای سنجش سرمایه اجتماعی بین دو مذهب رایج باشد که از آن طریق می‌توان به تأثیر دین بر نوع رفتارها و میزان روابط و آنچه مدنظر صاحب‌نظران سرمایه اجتماعی است پی برد و از سوی دیگر بررسی سرمایه اجتماعی در این جامعه به دلیل ویژگی‌های تاریخی اجتماعی خاصی که داراست ما را در جهت رسیدن به رشد و توسعه انسانی هرچه بیشتر یاری می‌رساند. در مجموع تحقیقاتی در این باره چه در ایران و چه در خارج صورت پذیرفته است که به چند مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

دین و سرمایه اجتماعی (۱۳۸۶)، این پژوهش توسط امان الله فصیحی صورت پذیرفته است که به ارتباط میان دین و سرمایه اجتماعی پرداخته است پس از بحث و بررسی مفهوم سرمایه اجتماعی و با روشن شدن عناصر سرمایه اجتماعی، مهمترین آموزه‌های دین، که در ایجاد دو سنخ عناصر سرمایه اجتماعی نقش آفرینی می‌نمایند مورد تحلیل قرار گرفته است و در پایان از دین به عنوان یکی از پدیده‌های مهم اجتماعی و مورد نیاز جامعه نوین یاد شده است و آموزه‌های دینی نقش به‌سزایی در ایجاد سرمایه اجتماعی دارد.

- بررسی رابطه میان هویت دینی و سرمایه اجتماعی مردم کاشان (۱۳۸۷)

این پژوهش توسط محمدگنجی و سایرین صورت گرفته است در این پژوهش پس از بررسی نظریات مطرح شده در زمینه موضوع چنین استنتاج نموده اند که هویت دینی که خودمتمشکل از بعد دینداری، بعد تعلق و بعد تعهدی است، دارای دستاوردهای زیادی در جامعه کاشان است که از آن جمله می‌توان به جهت بخشیدن زندگی افراد، ایجاد رویکرد مثبت به آینده و تقویت روحیه امیدواری و نشاط برای آینده‌ی بهتر، پاسخ دادن به پرسش‌های بنیادین و عمیق انسان در زندگی، ایجاد روحیه همدلی، همبستگی و انسجام در جامعه، که از مصادیق سرمایه اجتماعی است اشاره کرد. بنابراین در این تحقیق با افزایش هویت دینی افراد جامعه به ویژه در ابعاد تعهدی دینداری نداری، میزان حضور جمعی افزایش یافته و در نتیجه سرمایه اجتماعی جامعه بالاتر می‌رود.

-ریچارد مولر^۳(۲۰۰۸) در تحقیق خود به عنوان "دین و سرمایه اجتماعی" ذکر نموده است که دین به معنای عام و مذهب جزوی از آن محسوب گردیده و تأثیر دین بر سرمایه اجتماعی بیشتر از مذهب و عقاید مذهبی می باشد.

-پل والر^۴ (۲۰۱۱) در تحقیق خود به عنوان "سازمان دینی و سرمایه اجتماعی" در انگلستان به بررسی دین در جوامع فراصنعتی و پست مدرن پرداخته است و از سازمان‌های دینی در این جوامع به عنوان پل ارتباطی بین مردم و جامعه یاد شده است به گونه‌ای که هر چه این ارتباط قوی‌تر باشد سرمایه اجتماعی بیشتر در جامعه یافت می شود.

اهداف تحقیق

اهداف مورد نظر در این پژوهش عبارتند از:

- توصیف سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی شهر تربت جام
- بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر میزان سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی شهر تربت جام
- ارایه راهکارهای متناسب بانایج حاصل از تحقیق، به منظور افزایش سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

چارچوب نظری

اغلب جامعه‌شناسان معاصر که وارث منابع و متون علوم اجتماعی نسل‌های ماقبل خود بوده‌اند در طرح مفهوم سرمایه اجتماعی نقش به‌سزایی داشته‌اند به گونه‌ای که کلمن و بوردیو در علوم اجتماعی و پاتنام در علوم سیاسی سرمایه اجتماعی را به گونه‌ای خاص تعریف کرده‌اند. در این پژوهش سعی شده است تا از این آرا در جهت تعریفی از سرمایه اجتماعی برای معرفی جامعه تربت جام و میزان سرمایه اجتماعی استفاده نماییم.

- رابرت پاتنام در علوم سیاسی: سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از ویژگی‌های سازمان اجتماعی همانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌باشد که سبب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه میان اعضای یک اجتماع، و در نتیجه منافع متقابل را تسهیل خواهد کرد. (پاتنام، ۱۳۸۴: ۹۵)

---

^۳ -Traunmuller, Richard

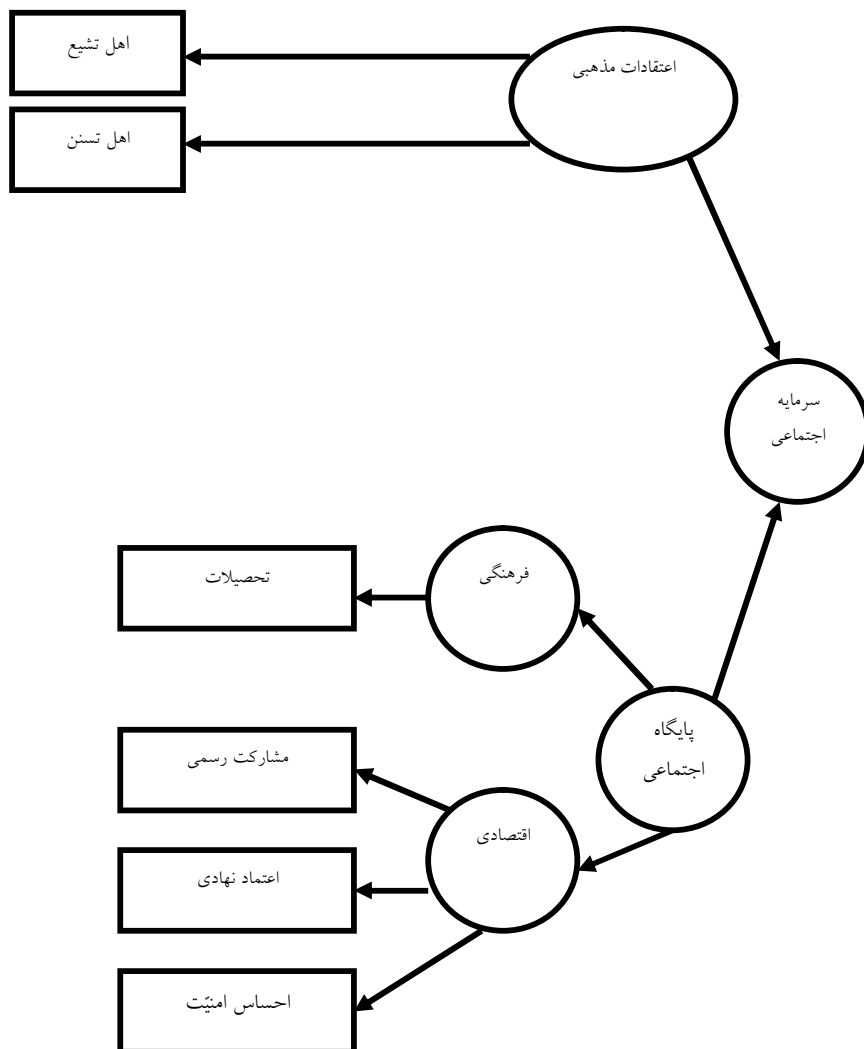
^۴ -weller, paul

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

- بورديو: همه جوامع در قالب فضای اجتماعی ظهور می‌کنند. یعنی در قالب ساختارهای تفاوت که فقط در صورتی می‌توان آنها را شناخت که بتوان اصل تعمیم‌گری که این تفاوت‌ها را در دنیای عینی پی‌ریزی کند، کشف یا بازسازی کرد، اصلی که عبارت است از: ساختار توزیع اشکال قدرت یا انواع سرمایه که در میان اجتماع مورد بررسی - که بسته به زمان و مکان تغییر می‌کند- تأثیر کاملی دارد. (بورديو، ۱۳۸۷: ۸۷)

- جیمز کلمن: سرمایه اجتماعی نه یک جوهر واحد، بلکه ذات‌های متکثر است که همه آنها از خصلت ساخت‌مندی اجتماعی و تسهیل‌کنندگی کنشگران در داخل ساختارها برخوردار است. سرمایه اجتماعی مانند دیگر شکل‌های سرمایه، مولد است و دستیابی به اهداف معینی را که در فقدان آن دست نیافتنی نیست، امکان‌پذیر می‌سازد. (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲) بنابراین با توجه به تعاریف فوق سرمایه اجتماعی منبعی برای تسهیل روابط در جهت رسیدن به منابعی مشترک میان افراد آن است که شبکه‌ها، ارزش‌ها، هنجارها، اعتماد و آگاهی و... که می‌تواند پیامدهای متفاوتی برای فرد و جامعه داشته باشد.

الگوی نظری تحقیق

فرضیات تحقیق

- بین امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی شهر تربت جام رابطه وجود دارد.

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

- بین تعهد دینی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی رابطه وجود دارد.
- بین مشارکت رسمی یکی از اعضا و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی رابطه وجود دارد.
- بین پایگاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام تفاوت وجود دارد.
- بین استفاده از رسانه‌های جمعی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی تفاوت وجود دارد.

مبانی روش شناختی تحقیق

همان‌گونه که در تعاریف نظری آمد، سرمایه اجتماعی منبعی جهت "کنش جمعی" تلقی و این منبع شامل هنجارهای اعتماد (اعتماد عمومی و نهادی) هنجارها و یا رفتارهای معامله متقابل که در درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند و عناصری ساختاری شبکه‌ها و مشارکت‌های رسمی و غیررسمی می‌باشد. بنابراین مجموعه عناصر سرمایه اجتماعی در این تحقیق در بعد شناختی اعتماد عمومی و اعتماد نهادی و در بعد عینی عبارتند از: مشارکت رسمی همیارانه، خیریه‌ای و مذهبی و به منظور بررسی تأثیر انواع سرمایه برگروه‌های مذهبی متغیرهای اعتماد عمومی و مشارکت غیر رسمی را جزو سرمایه درون گروهی و متغیرهای اعتماد نهادی و مشارکت رسمی را نشانگر سرمایه بین گروهی در نظر گرفته‌ایم.

در بخش متغیرهای مستقل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در این تحقیق متغیر مورد بررسی قرار گرفته است که عبارتند از: مذهب، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، دین و تعهد دینی، مشارکت رسمی یکی از اعضا، استفاده از رسانه‌های جمعی، امنیت اجتماعی

جدول شماره ۱

مفاهیم - ابعاد و سؤال‌هایی که این مفاهیم را اندازه می‌گیرند

مفهوم	ابعاد	سؤالات
اعتماد عمومی		- اکثر مردم این شهر درستکارند. (۱۲)
		- عموماً می‌توان به غریبه‌ها اعتماد کرد. (۱۳)
		- مردم بطور کلی تاچه حد به قول و قرارهای خود عمل می‌کنند. (۱۵)
		- مردم به هنگام خرید از فروشگاه‌های سطح شهر تا چه حد به فروشندگان اجناس اعتماد دارند. (۱۶)
		- امروزه دیگر به هیچ کس نمی‌توان اعتماد کرد. (۱۴)

مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال دهم، شماره سی و هشتم، پاییز ۱۳۹۲

<p>- میزان اعتماد شما به هر یک از نهادهای زیر به چه اندازه است؟ ۱ - مدارس (۱۷) ۲ - بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها (۱۸) ۳ - شهرداری (۲۰) ۴ - بخش‌داری (۲۱) ۵ - ثبت احوال ۶ - حوزه‌های علمی (۲۶) ۷ - اداره دارایی (۲۹) ۸ - مخابرات (۳۰) ۹ پلیس راهنمایی و رانندگی (۲۵) ۱۰ - بانک‌ها (۱۹) ۱۱ - سازمان آب و برق ۱۲ - دادگستری و مراجع قضایی (۲۳) - نیروی انتظامی (۲۴) ۴ - سازمان تأمین اجتماعی (۲۷) ۱۵ - مخابرات ۱۶ - دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی (۲۲) - ۱۷ - فرمانداری (۲۸)</p>	<p>سرمایه اجتماعی متغیر وابسته اعتماد نهادی</p>
<p>- در هر یک از انجمن‌ها و یا اتحادیه‌های زیر وضعیت مشارکت رسمی خود را مشخص کنید. ۱ - اولیا و مربیان (۳۵) ۲ - انجمن‌های اسلامی (۳۶) ۳ - شورای محل ۴ - شرکت در راهپیمایی (۳۳) ۵ - باشگاه ورزشی (۳۴) ۶ - پایگاه بسیج (۳۸) ۷ - انجمن‌های علمی (۳۹) ۸ - انجمن هنری و ادبی (۴۰) در طول یک سال گذشته در ارتباط با دوستان، همسایه‌های خود به چه میزان فعالیت‌های زیر را انجام داده‌اید؟</p>	<p>مشارکت رسمی</p>
<p>مشارکت - رفتن به عیادت بیمار (۴۳) همیارانه - پول قرض دادن یا ضمانت مالی کسی را به عهده گرفتن (۴۵) - قرض دادن خانه برای مراسم عروسی یا عزاداری (۴۷) مشارکت - کمک برای ازدواج و یا تهیه جهیزیه برای افراد خیریه‌ای نیازمند (۴۶) - خیرات و مبرات به نیت اموات و گذشتگان (۴۴) - کمک به مردم آسیب دیده (سیل، زلزله و ...) (۴۸) مشارکت در طول یک سال گذشته، میزان شرکت شما در مذهبی فعالیت‌های زیر به چه اندازه بوده است؟ - شرکت در مراسم ختم یا روخوانی قرآن (۴۲) - برپایی مراسم مذهبی در منزل (۴۱) امنیت منطقه محل سکونت شما به چه میزان است. - اگر خانمی تنها هنگام تاریکی هوا از منطقه محل سکونت شما عبور</p>	<p>مشارکت غیر رسمی امنیت اجتماعی (متغیر مستقل)</p>
<p>کند چقدر احتمال دارد کسی مزاحم او بشود؟ (۵۵) - اگر کسی اتومبیل خود را در منطقه محل سکونت شما قفل نکرده باشد چقدر احتمال دارد از اتومبیل او سرقت شود؟ (۵۷) - نسبت به گروه مذهبی ساکن در شهر خود احساس نابرابری می‌کنید؟ (۵۶)</p>	<p>احساس آرامش تبعیض تأمین اجتماعی</p>
<p>- اعتماد به سازمان تأمین اجتماعی؟ - وضعیت منزل مسکونی (۵) - مجله شما کجاست؟ (۸) - میزان درآمد کل خانواده شما چقدر است؟ (۶) - تعداد کل اعضای خانواده شما چند نفر است؟ (۷) - شغل سرپرست خانواده شما؟ (۹) لطفاً با گذاشتن علامت x در جدول بگویید هر یک از اعضای ۱۵ سال به بالای خانواده شما چقدر سواد دارند؟ (۴)</p>	<p>بایگاه اجتماعی متغیر مستقل ثروت درآمد شغل متوسط تحصیلات خانواده</p>
<p>اهل تشیع ☐ اهل تسنن ☐ (۱۰)</p>	<p>نوع مذهب اعتقادات مذهبی متغیر مستقل</p>
<p>از اعضای خانواده شما بطور رسمی در انجمن‌های غیردولتی عضو هستند؟ (۴۹)</p>	<p>مشارکت رسمی یکی از اعضای خانواده متغیر مستقل عضویت در سازمان‌های غیردولتی</p>

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

تعهد دینی

متغیر مستقل

- لطفاً نظر خود را درباره هر سؤال با علامت x در جلوی آن مشخص کنید.
- نمازهای واجب خود را (۵۰)
    - الف - از اول تکلیف تا حالا به طور مرتب خوانده ام
    - ب - بیش از نیمی از مدتی را که به تکلیف رسیده ام تا حالا به طور مرتب خوانده ام
    - ج - کمتر از نیمی را که به تکلیف رسیده ام تا حالا به طور مرتب خوانده ام
    - د - از اول تکلیف تا حالا به طور نامرتب خوانده ام
    - ه - اول تکلیف تا حالا اصلاً نماز نخوانده ام
  - علاوه بر نمازهای واجب نمازهای قضا یا مستحبی (نافله ها...) را می‌خوانم. (۵۱)
  - علاوه بر روزه های واجب (و روزه های قضا یا مستحبی می‌گیرم). (۵۲)
  - برای خواندن نمازهای واجب به مسجد می‌روم. (۵۳)
  - با کسی که علیه دین و مذهب من مبارزه کند مخالفت جدی می‌کنم. (۵۴)
  - اعتقادات دینی مرا از انجام کارهای ناشایست باز می‌دارد. (۵۵)
  - کتاب آسمانی خود (قرآن) را می‌خوانم. (۵۶)
  - از خوردن و آشامیدن چیزهایی که از نظر شرعی حرام هستند خودداری می‌کنم. (۵۷)
  - در مجالسی شرکت می‌کنم که در آنها کارهای خلاف دین و مذهب صورت نگیرد. (۵۸)
  - تنها زمانی که دچار مشکل شوم دعای خوانم و به اماکن مذهبی می‌روم. (۵۹)
  - اگر اطرافیانم کارهایی برخلاف دین انجام دهند آنها را ارشاد می‌کنم. (۶۰)

قلمرو جامعه آماری

در این تحقیق جامعه آماری جمعیت بالای ۲۰ سال شهر تربت جام می‌باشد. بنابراین با استفاده از فرمول "کوکران" نمونه مورد نظر ۴۰۰ نفر تعیین گردید که ۲۰۰ نفر تشیع و ۲۰۰ نفر تسنن در نظر گرفته شده است.

تعیین حجم نمونه

در این تحقیق برآورد حجم نمونه توسط فرمول کوکران و بصورت زیر محاسبه شده است:

$$p = 0.7 \quad q = 0.3 \quad t = 1.98 \quad d = 0.045 \quad N = 100455$$

$$n = \frac{(1.98)^2 \times 0.7 \times 0.3}{(0.045)^2} = 400$$

$$1 - \frac{1}{100455} \left(\frac{(1.98)^2 \times 0.7 \times 0.3}{(0.045)^2} - 1 \right)$$

روش نمونه گیری

در این پژوهش به دلیل ناهمگون بودن شهرازدوجهت (پایگاه اجتماعی ومذهب) از روش نمونه گیری طبقه‌ای استفاده شده است.

یافته های تحقیق

۱- آزمون فرضیه ها

۱-۱- آزمون فرضیه اول: بین امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی شهر تربت جام رابطه وجود دارد.

۱-۱-۱- معادله رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

جدول ۲

معنی داری	ضریب رگرسیونی	
.۰۰۰	.۱۸۷	امنیت اجتماعی
.۰۰۰	۱۴.۰۴۹	F
	.۱۸۷	R
	.۰۳۵	R ^۲

با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، متغیرهایی که تأثیر معنی داری بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی دارد بیش از ۰/۰۳۵ هزارم درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. بر این اساس می‌توان گفت که بیش از ۰/۰۳۵ هزارم درصد تغییرات سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی به این عامل بستگی دارد.

۲-۱-۱- مقایسه میانگین امنیت اجتماعی بر سرمایه اجتماعی گروه های مذهبی

نتایج آزمون فرضیه و تحلیل رگرسیون نشان دادند که امنیت اجتماعی تأثیر مثبت بر سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی دارد.

جدول ۳: مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه های مذهبی

Sig	F	Std.error mean	Std.deviation	Mean	N	مذهب
.۴۶۱	.۵۴۵	۱.۶۹۳۶	.۹۷۶۰۱	۲.۶۷۱۷	۱۹۸	امنیت تشیع
		.۷۲۰۲	۱.۰۱۳۴۷	۲.۷۳۷۴	۱۹۹	تسنن

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

بر اساس نتایج مقایسه میانگین شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مذهبی نشان می‌دهد که میانگین امنیت اجتماعی در بین اهل تسنن بیشتر از اهل تشیع است. مقایسه خطای میانگین حاکی از آن است که مقدار این شاخص در بین اهل تسنن کمتر از اهل تشیع است.

۲-۱-آزمون فرضیه دوم: بین تعهد دینی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی رابطه وجود

دارد.

۲-۱-۱- تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

در این قسمت می‌خواهیم با ارائه مدل رگرسیونی چند متغیره، قدرت تبیین متغیرهای تحقیق را بررسی کنیم که نتایج آن در جدول شماره زیر نشان داده شده است.

جدول ۴: معادله رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

معنی داری	ضریب رگرسیونی	
.۲۰۷	.۰۶۴	تعهد دینی
	.۰۶۴	R
	.۰۰۴	R ^۲
.۲۰۷	۱.۵۹۹	F

با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، متغیرهایی که تأثیر معنی‌داری بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی دارد بیش از ۰/۰۰۴ هزارم درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت که بیش از ۰/۰۰۴ هزارم درصد تغییرات سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی به این عامل بستگی دارد.

۲-۱-۲- مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

نتایج آزمون فرضیه و تحلیل رگرسیون نشان داد که تعهد دینی تأثیر چندانی بر سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی ندارد.

جدول ۵: مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

Sig	F	Std.error mean	Std.deviation	Mean	N	مذهب
.۰۰۶	۷.۸۱۹	.۰۶۲۲۴	.۸۷۵۷۶	۳.۴۵۴۵	۱۹۸	تعهد تشیع
		.۰۷۴۹۷	۱.۰۴۴۲۰	۳.۳۹۶۹	۱۹۴	دینی تسنن

مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال دهم، شماره سی و هشتم، پاییز ۱۳۹۲

بر اساس نتایج مقایسه میانگین شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مذهبی نشان می‌دهد که میانگین تعهد دینی در بین اهل تشیع بیشتر از اهل تسنن است. مقایسه خطای میانگین حاکی از آن است که مقدار این شاخص در بین اهل تشیع کمتر از اهل تسنن است.

۳-۱-آزمون فرضیه سوم: بین مشارکت رسمی یکی از اعضا و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی رابطه وجود دارد.

جدول ۶: تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

معنی داری	ضریب رگرسیونی	
.۱۸۵	-.۰۶۸	مشارکت رسمی یکی از اعضا
	.۰۶۸	R
	.۰۰۵	R ^۲
.۱۸۵	۱.۷۶۶	F

با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، متغیرهایی که تاثیر معنی‌داری بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی دارد بیش از ۰/۰۰۵ هزارم درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت که بیش از ۰/۰۰۵ هزارم درصد تغییرات سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی به این عوامل بستگی دارد هر چند که بین تعهد دینی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی رابطه وجود ندارد.

جدول ۷: مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

Sig	F	Std.error mean	Std.deviation	Mean	N	مذهب
.۰۰۷	۷.۹۷۴	.۰۳۰۳۰	.۴۱۸۷۷	۱.۷۷۴۹	۱۹۱	مشارکت رسمی تشیع
		.۲۶۸۰	.۳۷۵۱۵	۱.۸۳۱۶	۱۹۶	یکی از اعضا تسنن

بر اساس نتایج مقایسه میانگین شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مذهبی نشان می‌دهد که میانگین مشارکت رسمی یکی از اعضا در بین اهل تسنن بیشتر از اهل تشیع است. مقایسه خطای میانگین حاکی از آن است که مقدار این شاخص در بین اهل تسنن کمتر از اهل تشیع است.

۴-۱-آزمون فرضیه چهارم

بین پایگاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت‌جام تفاوت وجود دارد.

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

جدول ۸: تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی

معنی داری	ضریب رگرسیونی	
.۰۸۸	.۰۸۷	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
.۰۸۸	۲.۹۱۸	f
	.۰۸۷	
	.۰۰۷	

با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، متغیرهایی که تأثیر معنی‌داری بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی دارد، بیش از ۰/۰۰۷ هزارم درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت، بیش از ۰/۰۰۷ هزارم درصد تغییرات بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی به این عامل بستگی دارد.

۲-۴-۱- مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی: نتایج آزمون فرضیه و تحلیل رگرسیون نشان دادند که پایگاه اجتماعی - اقتصادی تأثیر چندانی بر سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی ندارد.

جدول ۹: مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

مذهب	N	Mean	Std. deviation	Std. error mean	F	Sig
پایگاه اجتماعی	۱۹۸	۱.۹۱۹۲	.۶۱۵۸۱	.۰۴۳۷۶	۱.۴۹۵	.۲۲۲
- اقتصادی	۲۰۰	۱.۸۷۵۰	.۵۳۹۲۹	.۰۳۸۱۳		

بر اساس نتایج مقایسه میانگین شاخص‌های سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مذهبی نشان می‌دهد که میانگین پایگاه اجتماعی - اقتصادی در بین اهل تشیع بیشتر از اهل تسنن است. مقایسه خطای میانگین حاکی از آن است که مقدار این شاخص در بین اهل تسنن کمتر از اهل تشیع است.

۵-۱- آزمون فرضیه پنجم

بین استفاده از رسانه‌های جمعی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی تفاوت وجود دارد.

تحلیل رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در گروه‌های مذهبی

جدول ۱۰: معادله رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در گروه های مذهبی

معنی داری	ضریب رگرسیونی	
.۰۰۲	.۱۵۴	استفاده از رسانه های جمعی
	.۱۵۴	R
	.۲۴	R ^۲
.۰۰۲	۹.۳۵۸	F

با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، متغیرهایی که تأثیر معنی داری بر سرمایه اجتماعی در گروه های مذهبی بیش از ۲۴. هزارم درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می کند. بر این اساس می توان گفت که بیش از ۲۴. هزارم درصد تغییرات سرمایه اجتماعی در گروه های مذهبی به این عامل بستگی دارد.

۲-۵-۱- مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه های مذهبی: نتایج آزمون فرضیه و تحلیل رگرسیون نشان داد که استفاده از رسانه های جمعی تأثیر چندانی بر سرمایه اجتماعی بین گروه های مذهبی ندارد.

جدول ۱۱: مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه های مذهبی

Sig	F	Std.error mean	Std.deviation	Mean	N	مذهب
.۰۰۷	۷.۲۷۶	.۰۶۳۹۵	.۸۹۹۷۶	۲.۴۹۴۹	۱۹۸	تشیع
		.۰۵۷۱۹	.۸۰۲۶۶	۲.۲۶۴۰	۱۹۷	تسنن
						جمعی

بر اساس نتایج مقایسه میانگین شاخص های سرمایه اجتماعی گروه های مذهبی نشان می دهد که میانگین استفاده از رسانه های جمعی در بین اهل تشیع بیشتر از اهل تسنن است. مقایسه خطای میانگین حاکی از آن است که مقدار این شاخص در بین اهل تسنن کمتر از اهل تشیع است.

۱-۶- فرضیه اصلی: عوامل گوناگونی بر سرمایه اجتماعی گروه های مذهبی مؤثر می باشند.

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

جدول ۱۲: معادله رگرسیونی عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

معنی داری	ضریب رگرسیونی	متغیر مستقل
.۰۰۰	.۲۳۱	امنیت اجتماعی
.۲۶۱	.۰۵۸	تعهد دینی
.۰۰۰	.۲۰۴	استفاده از رسانه های جمعی
.۰۷۷	.۰۹۰	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
.۱۲۶	-.۰۸۳	محل اقامت
.۱۴۱	-.۷۷	مشارکت رسمی یکی اعضا
	.۲۹۴	R
	.۰۸۶	R ^۲
.۰۰۰	۱۶.۵۲۸	F

با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، متغیرهایی که تأثیر معنی‌داری بر سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مذهبی دارد بیش از ۰.۸۶. هزارم درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت که بیش از ۰.۸۶. هزارم درصد تغییرات سرمایه‌های اجتماعی گروه‌های مذهبی به این عوامل بستگی دارد. (امنیت اجتماعی و استفاده از رسانه های جمعی)

۲-۶-۱- مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی: نتایج آزمون فرضیه و

تحلیل رگرسیون نشان دادند که امنیت اجتماعی و استفاده از رسانه‌های جمعی بر سرمایه اجتماعی بین گروه‌های مذهبی تأثیر دارد.

جدول ۱۳: مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی گروه‌های مذهبی

Sig	F	Std.error mean	Std.deviation	Mean	N	مذهب
.۴۶۱	.۵۴۵	۱.۶۹۳۶	.۹۷۶۰۱	۲.۶۷۱۷	۱۹۸	امنیت
		.۷۲۰۲	۱.۰۱۳۴۷	۲.۷۳۷۴	۱۹۹	تسنن
.۰۰۷	۷.۲۷۶	.۰۶۳۹۵	.۸۹۹۷۶	۲.۴۹۴۹	۱۹۸	استفاده از رسانه های جمعی
		.۰۵۷۱۹	.۸۰۲۶۶	۲.۲۶۴۰	۱۹۷	تسنن
.۰۰۶	۷.۸۱۹	.۰۶۲۲۴	.۸۷۵۷۶	۳.۴۵۴۵	۱۹۸	تعهد دینی
		.۰۷۴۹۷	۱.۰۴۴۲۰	۳.۳۹۶۹	۱۹۴	تسنن
.۰۰۷	۷.۹۷۴	.۰۳۰۳۰	.۴۱۸۷۷	۱.۷۷۴۹	۱۹۱	مشارکت رسمی یکی از اعضا
		.۲۶۸۰	.۳۷۵۱۵	۱.۸۳۱۶	۱۹۶	تسنن
.۲۲۲	۱.۴۹۵	.۰۴۳۷۶	.۶۱۵۸۱	۱.۹۱۹۲	۱۹۸	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
		.۰۳۸۱۳	.۵۳۹۲۹	۱.۸۷۵۰	۲۰۰	تسنن

بر اساس نتایج مقایسه میانگین عوامل مؤثر بر سرمایه‌ی اجتماعی گروه‌های مذهبی نشان می‌دهد که میانگین این متغیرهای مؤثر در بین اهل تشیع بیشتر از اهل تسنن است. مقایسه خطای میانگین حاکی از آن است که مقدار این شاخص در بین اهل تسنن کمتر از اهل تشیع است.

جدول ۱۴: یافته‌های مقدار ضریب همبستگی

نوع متغیر	سازه (نام متغیر) Construct	سطح سنجش Measument level	نوع آزمون	مقدار ضریب همبستگی	سطح معناداری	رابطه یا نبودن رابطه
مستقل	پایگاه اجتماعی اقتصادی	فاصله ای	پیرسون	٪۸۷	٪۸۸	رابطه وجود ندارد
	امنیت اجتماعی	فاصله ای	پیرسون	٪۱۸۷	۰.۰۰۰	رابطه وجود دارد.
	تعهد دینی	فاصله ای	پیرسون	٪۶۴	٪۲۰۷	رابطه وجود ندارد.
	مشارکت رسمی یکی از اعضا	فاصله ای	پیرسون	-٪۶۸	٪۱۱۹	رابطه وجود ندارد.
	استفاده از رسانه‌های جمعی	فاصله ای	پیرسون	٪۱۵۴	٪۰۰۲	رابطه وجود دارد.

نتیجه‌گیری

نتایج رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد که مهمترین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی عبارتند از: امنیت اجتماعی و استفاده از رسانه‌های جمعی. بر اساس نظر کلاوس افه سرمایه اجتماعی یکی از ارکان کار آمد و عامل توسعه اقتصادی، نظم و صلح جهانی، احساس امنیت و توسعه می‌باشد. یعنی بین احساس امنیت و سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد. بنابراین می‌توان گفت که امنیت اجتماعی لازمه وجود سرمایه اجتماعی در یک جامعه محسوب گردید و امنیت عامل توسعه.

یافته‌های رگرسیون نشان می‌دهد که استفاده از رسانه‌های جمعی بر سرمایه اجتماعی تأثیر دارد با ۰/۰۲۴ درصد. طبق نظر پاتنام که میزان بالای استفاده از تلویزیون سبب کاهش سرمایه اجتماعی و نظر برم ورن معتقدند که روزنامه سبب آگاهی و افزایش سرمایه اجتماعی می‌گردد می‌توان پذیرفت که استفاده از رسانه‌ها در جهت کاهش یا افزایش سرمایه اجتماعی مؤثر بوده است که نتایج تجربی نیز این را ثابت نموده است.

پیشنهادها

باتوجه به یافته‌های تجربی تحقیق می‌توان این راهکارها را برای رسیدن به توسعه و افزایش سرمایه اجتماعی در شهر تربت جام توصیه نمود:

بررسی سرمایه اجتماعی - فرهنگی بین گروه‌های مذهبی شهر تربت جام

با توجه به موقعیت جغرافیایی شهر تربت جام و هم مرز بودن آن با مرکز مواد مخدر جهان (افغانستان) بسیاری از مردم به سمت کسب درآمدهای نامشروع سوق داده می‌شوند. که سبب اخلاص در فعالیت‌های اقتصادی گردیده است و این روند می‌تواند در میزان سرمایه اجتماعی خلل ایجاد کند لذا توصیه می‌شود دولت با حمایت از بخش خصوصی و اعطای وام‌های دراز مدت سعی در ایجاد مشاغل جدید و بهره‌وری بخش کشاورزی گردد تا زمینه کاری اقشار مختلف فراهم گردد.

- سعی در تشویق گروه‌های مختلف مردم به مشارکت هر چه بیشتر در امر اداره شهر و پرهیز از

هر گونه نگاه تمامیت خواهی یا جانب دارانه

- تلاش در جهت کاهش نابرابری موجود بین گروه‌های مذهبی از طریق استخدام در مشاغل

دولتی و توزیع ثروت.

- سعی در برقراری ارتباط موثر بین نهادهای دولتی و مردم.

- تلاش در جهت آگاه نمودن دو گروه مذهبی از طریق برگزاری نشست‌ها و جلسات بین

روحانیون دو گروه

- تلاش جهت ایجاد بستر و فراهم نمودن زمینه برای ابراز عقاید بین دو گروه.

- تشویق مردم به تشکیل انجمن‌های داوطلبانه و برگزاری مناسک ملی و گسترش دوستی بین دو

گروه مذهبی.

محدودیت‌های تحقیق

در طول تحقیق عوامل زیادی سبب تأخیر و کندی انجام کار شد. در زیر به مهمترین آنها اشاره

می‌کنیم.

- نبود آمار دقیق از جمعیت گروه‌های مذهبی

- نبود آمار دقیق از مکان‌های سکونت گروه‌های مذهبی

- محرمانه تلقی کردن این آمار توسط دستگاه‌های مسؤول مانند استانداری، شهرداری و...

زیرنویس‌ها:

- Traummuller, Richard

- Weller, paul

منابع

- بامداد، ناصر. ۱۳۷۸. اعتماد هسته اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی و توسعه در ایران. تهران: موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- بهرامی، فردین. ۱۳۸۳. ابعاد بیرونی سرمایه اجتماعی. نشریه: نسیم، شماره ۳۱.
- بوردیو، پی. ۱۳۸۷. شکل‌های سرمایه. ترجمه: مهدی شجاعی باغینی، مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- پاتنام، رابرت. ۱۳۸۴. جامعه برخوردار از سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی. ترجمه: افشین خاکباز و حسین پویان. تهران: نشر شیرازه.
- تاج بخش، کیان. ۱۳۸۴. سرمایه اجتماعی "اعتماد، دموکراسی و توسعه". تهران: نشر شیرازه.
- توسلی، غلام عباس. ۱۳۸۲. سرمایه اجتماعی ثروت نامرئی. نشریه فرهنگ و پژوهش. شماره ۱۰۰. اردیبهشت .
- کلمن، جیمز. ۱۳۷۷. بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشرنی.
- ناطق پور، محمدجواد، فیروزآبادی، سید احمد. سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران. مجله جامعه‌شناسی ایران. دوره ششم. ۱۳۸۴
- Traummuller, Richard. religion as a source of social capital. social science research network, soeppaper no, ۱۴۴.۲۰۰۸
- Weller, paul. religion and social capital. theses on religion (s), and social (ies): with particular reference to the united kingdom, and the European union. Journal of international migration and integration, volume ۶, number ۲, ۲۷۱-۲۸۹, doi: ۱۰.۱۰۰۷/s ۱۲۱۳۴-۰۰۵-۱۰۱۴-۵.۲۰۱۱